

W
О. ОЛЕСЬ

Oles'

По дорозі в казку

(третє видання)

ПРАГА 1939

О. ОЛЕСЬ

По дорозі
в казку

227974

(третє видання)

ПРАГА 1939

U.10284.

14972

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186059379

Knihtiskárna akc. spol. „Zádruha“. Praha XII., Bělehradská 97.

По дорозі в Казку.

(Етюд на 3 картини).

I картина.

Ліс. Ніч. Люде. Сплять, збираються спати. Убрання не мають ознак нації й часу.

Він.

Юрба. (Старі, молоді; чоловіки, жінки, діти).

Дівчина.

Окремі голоси з юрби:

— Сьогодні тепло так, що можна не вкриватись.

— Гляди, щоб вранці бігать не прийшлося та грітись.

— А так! Мороз одурювати уміє... Сховатися на мить, усі роздягнуться, зрадіуть, а він на тебе — стриб! Почав кусати і кров морозить в жилах.

— Ет! що мороз?!.. в кожух сховайся, та й сиди, а от — од голоду сховайся!..

— Останній хліб ми доїдаєм... Що далі будемо робити?!..

Хлопчик. Я їсти хочу вже й тепер.

— Ми помремо всі з голоду ...

— Не бійсь! до смерти ще далеко! ...

— А, знаєте, я чув, що можна жити любісінько травою і старости діждатись. Адже-ж он живиться травою буйвіл, кінь, коза. Коли ми хліб увесь з'їмо, гайда усі на пашу!

— Ну, ти не смійсь! Пасися сам, коли не маєш чим трави наскубти ... а нам Бог дав крім рота — руки.

— Чого ви завелись?! Скажіть ви краще — хіба трава людині не завадить?

— Дарма! привикнути до всього можна.

— А вже-ж! як звикне — буде жити ...

— Ми нá-зіму нагорнем гори сіна!

— Що? й зімuvati тут!? Та ми померзнемо ...

— Хати збудуєм.

— А чим палити?

— Навколо — ліс! палити є чим.

— Я не про те кажу, — вогню ми де дістанем? Коли-б огонь в нас був, ми-б, може, й стежки не згубили ...

— У лісі живемо, у лісі й заблудились.

— Ішли вночі.

— В цім лісі завжди ніч, — вночі і вдень.

Він. Ні, ні! в цім лісі жить не можна. Дорогу треба нам шукати!

(Сміх).

— Еге, піди та пошукай! Шукали ми доволі... аж ноги покололи ...

— Я щоку розірвав.

- Я око виколов.
- А в мене брата задавив ведмідь.
- Піди та пошукай ведмедя.
- Спитай у його. Може, знає він, де простяглась дорога . . .
- Куди йому питати ведмедя? Він барсука злякався вчора.

(Сміх).

Він. Я не злякавсь! Мені здалось, що вовк ворушиться в кущах . . .

— Так ти-б його за хвіст! Зідрав би з його шкуру, от і було-б прикритись чим . . . А то поглянь, яка сорочка на тобі. Уся в дірках . . . Того тебе і дівчина не любе.

Дівчина. Це я?! Так він же ще малий! Йому про це й гадати рано.

— І досі він за „мамою“ сумує . . . я чув, як раз вночі він кликав: „мамо, мамо“!

(Сміх).

— Ну, от! от, звалились! Чого сміялися, і що ви смішного в словах його знайшли? Коли-б піти та пошукать, то, може-б, і знайшлась дорога. Вона-ж десь єсть, напевно.

— Дивись, який знайшовся оборонець! Ти свині з ним, бува, не пас?

— Це з тим, що барсука злякався?! У його батька не було свиней . . . У його батько був кобзарь.

— Так він водив за руку батька!?

(Сміх).

Він. Смійтесь! Ваш сміх мене минає.

(Лягають останні. Дівчина підходить до нього і кладе йому на плече руку).

Дівч. Мені тебе зробилось жалко . . . Я знаю, в тебе серце добре, як в дитини.

Він. Жалко! правда: дітей жаліти тільки можна.

Дівч. Я іншого люблю. Мій молодий на цілий хутір швець. Усі до його йдуть. Поглянь, які мені він чоботи пошив! У інших вже давно побилися в дорозі, а в мене ще міцні, немов з колодки вчора зняті. А ти? ти-б що мені зробив? Ти так, як вітер! Сьогодні — тут, а завтра — там. Всі люди на роботі, а ти сидиш собі та граєш на сопілку. Не правду я кажу?! Не сердясь . . .

Він. Так, так . . . боротись я не вмію, і не дало життя мені у руки зброї . . . Я слабкий . . . Ах, я найслабший від усіх! . . .

Дівч. Ти плачеш? Годі! . . . Ну, дай, маленький мій, я слізоньки утру . . . Ну, веселіший став? ну, заспокойся, — не всім орлами бути!

Він. Орлами бути? Сидіти з швайкою і шкурку колупати — невже це есть літання по-під небом?

Дівч. Він не літає, він латає, — роботою він дужий . . .

Він. Кому потрібно те, що він там щось латає?!

Дівч. Тому, для кого він латає.

Він. А той — кому потрібен? Гробакам?.. Орел! Орли літають над замлею, орли з-під хмар клекочуть і, наче дзвоном, — клекотом до себе

кличуть. Одних з землі здіймають, другим запа-
люють серця, на третіх жах наводять!.. Твій
швець не був ніколи в небі, твій швець нікого
не здіймав з землі угору, нікого і не кликав...

Дівч. Навіщо кликати йому, коли до його
йдуть сами у хату люде?

Він. Про лет у небі я кажу. У хаті-ж ніде й
крил розправить.

Дівч. Зате сидіти є де. Тепло. Тихо. Громи
там не гремлять і блискавки не палять.

Він. Я не боюсь небес! Мої відкриті груди!

Дівч. Зате землі боїшся. Тебе, — пригаду-
єш, — за щось ударив хлопець; ударив раз і
другий, а ти замісць того, щоб тут його скопи-
ти, стойш собі та червонієш... А далі слізни —
брізь! кап, кап... До тину ти припав і пла-
чеш...

(Тиша).

Він. Ет! коли-б могла ти глянути в душу...
Яке там пекло!.. А скільки всі оці, що завжди
сплять, накидали каміння в неї!.. О, чом я не
такий міцний душою, як вони?! У їх душа, як
кремінь: б'єш крицею по ній, а з неї іскри
ллються. Їм очі зав'яжи на цілий рік, вони мов-
чатимуть, аби їм хліб було дістати можна віль-
ною рукою. Ударь їх батогом, вони не закричать
від гніву. У очі плюнь і дай їм шеляг, вони тобі
устами припадуть до рук... Вони міцні, душа
їх — кремінь, а я слабкий. Мене стрілою ране
навіть погляд злий...

Дівч. Ну, що-ж? — терпи! Не всім же буть міцними: єсть — камінь, єсть — вода.

Він. Так... єсть — камінь, єсть — вода... (*Дивиться на їх*). І справді всі, як камені, лежать. Не дивиться їм грізно в очі „завтра“. Найділись хліба, — ну, і досить. А завтра кору гризти, а там траву...

Дівч. Я спати йду... (*Іде й зникає в пітьмі*).

Хтось (*підводиться*). Лягай лишень і ти, а то ти спати заважаєш. Удень сміються з тебе, то ти мовчиш, а уночі, як всі заснуть, — своя для тебе воля. Лягай! Ми знаємо і так, що в тебе без кісток язик.

Він. Я спати не піду, не ляжу. Вже світає...

Хтось ще (*прокидається*). А що таке? Ти й досі не лягав?

— Балакав з дівкою... Я чув усю розмову... Я чув, про що — ха, ха, — орел наш клекотав! Ти знаєш, він орлом назався дівці? Твій молодий, мовляє, що? — швець! а я — орел крилатий.

— Та ну? ха, ха! Коли ми встанем ранком, я роскажу тобі про його матір. Вона й зімою ходила боса...

— Тому то він, — ха, ха, — й не любе так шевців!

Він (*рушає*).

— Куди це ти ідеш?

Він (*суворо*). Іду шукати дорогу.

(*Сміються*).

— От, дурень! Гляди, там ще ведмідь тебе піймає!..

— Та він злякається! Злякався-ж барсука! Він вернеться через хвилину.

Він. Ні, не вернусь!

(Де-хто прокидається).

— Про що говорите? Що сталося вночі?

— Та ось іде шукати дорогу.

— Від розуму не піде.

— Та що вам? хай іде! Наколе ногу на ключку, прискаче зайцем, дітям на утіху.

Він. Я, не знайшовши, не вернусь. Знайти я мушу. Душа болить. Я більше тут не можу жити. Тут можна одуріть!

— Ти йдеш? Ти справді йдеш?

— Лягав би та заснув, а то всю ніч не спав, з дівчатами балакав.

— Ні, справді, ти ідеш? Кажу-ж, наколеш ноги.

(Він пішов ліворуч і зник. Хвилину чути тріск і шелест).

— Що, він пішов? Я думав, він жартує. Ще пропаде!.. А-гов! вернись! (Пішов за ним).

(Людей прокидається ще більше; де-які сидять, де-які встають).

— Пішов?

— Хіба пішов?

— А то-ж!

— Навіщо-ж ви пустили?

— А як же ти не пустиш?

(Тиша).

— Ще... згине!

— А шкода: ні кому зла він не робив.

— Всі молоді — гарячі. І я колись хотів іти шукати дорогу. Уже і чботи озув.

— Чому-ж ти не пішов?

— Та так зробилося одразу страшно.

Хтось (вертається з лісу). Я не догнав його: гілля прокляте не пустило. Коли-б було видніш, крівавий слід мене-б довів до нього. Десь пахла кров, а де — не зміг я розібрати.

— Чого-б ти не схотів! Як би було тут видко.

— Нашо-б тоді й шукать дорогу?

— Нашо?! Щоб вийти з лісу.

(Тиша).

— А десь тропа тут певно єсть! Не може бути, щоб люде тут ніколи не блукали. В такому лісі всяк заблуде!

— Звичайно, тут не диво заблудити...

(Тиша).

— А що як він дорогу знайде?

— Ти думаєш? — ха, ха! той дурень?..

— Чого він дурень?! Не був він зроду дурнем.

— Ну, не кажи сього! Він з посміху ніколи не виходив.

— Багато треба людям, щоб сміялись! Піти не так, як ходять люде, або зробить не так, як роблять всі, — то й осміяТЬ тебе готові!

— А звісно: люде — людьми.

— Мені здається, найде він дорогу.

— Чого тобі здається?.. Ходили-ж і без його.

— Мені здається, він ніколи-б не пішов, коли-б не знав, що тут десь близько стежка. Мені здається, він її шукав давно вже і знайшов.

Дівч. Коли-б на землю він дививсь, то, може-б, і знайшов, а то він дивиться угору. Збирається усе летіти.

— А крил не має.

— Малого й не стає... от, шкода!

— Малого?! ха, ха, ха!...

(Тиша).

— Подумаєш! і не злякавсь піти у нетри.

— Божусь, що він стойть десь за кущем і нашу всю розмову слуха.

— Звичайно, в ліс злякається піти. Злякає-ж вчора, кажуть, барсука?

(Сміх).

— Чи найде він дорогу, а чи ні, а тут не можна довше жити.

— Ого, подумаєш, який знайшовся пан! Молив би Господа, що Він створив тебе людиною, і ти сидиш між нами, а не вартуєш пском майно або що.

— Я вартував не раз у пана. Собака спав, а я ходив і прислухався. А це... життя хіба? Хіба я про таке життя раніше марив?

— Хо, хо! Чого ти в дідька забажав!

Дитячий голос I: І я про інше марив.

Дитячий голос II: І я.

— І я.

Грубі голоси:

— Це не життя — прокляття!

— Тюрма якась!
— Печера.

(Чути далекий голос в лісі).

— Що це кричить?
— Де? (Підвівши руку, до інших): А стійте...
тихше... Я не чую...
— Та це тобі почулось.
— І я, мов, чув.

(Чути крик знову).

— Це він кричить! їй-Богу, він.
— Він нас знайти не може.
— А, може, він попався ведмедю в лапи та
кричить — рятуйте.

(Знову голос).

— Він нас шукає... А-гов! гу-гу!
— Гу, гу!

Голоси: Гу, гу! гу, гу!

— Ми тута!
— Ми ось-де!
— Ага, знайшов? і сам тепер не радий!
— Ого, ого!
— Іди сюди!
— Піти-б йому назустріч: піймав він, може,
що... не донесе, не вдерje.
— Ходімо ближче.
— От ще — іти! Його ніхто не посылав, —
хай сам же і шукає.

(Голос ближче): А де ви? де ви? Сюди, сюди
до мене!

— До його — чуєте? Він кличе нас. І як його
вовки не з'яви?

— І не злякавсь! Відважний!

— Він, може, порося піймав та рота затулив йому, щоб свині не почули. Піду йому назустріч: цікаво дуже глянути.

Він (*вривається в гурт*). Брати мої! вставайте!

— А що таке?

— Що сталося? — кажи мерщій.

Він. Вставайте всі! ні, всі вставайте!

— Та ти кажи: ми й, лежачи, почуєм.

— Занадто ти ще молодий, щоб нам, старим, вставати.

Він. Не стану я казать, поки не встануть всі, — не стану!

— Дивись, який гарячий! Божевільний!

— Давайте встанем. Га? Устанем?

— Доведеться ...

— А що-ж? хіба нам важко?

(*Встають*).

Він. Брати мої! я радість вам приніс велику. Я радість вам приніс! Сам Бог навів мене, брати мої, на стежку.

Голоси: На що? на стежку?! Не може бути! Ми скрізь тут навкруги шукали, ми всі шукали й не знайшли. Хто з нас шукав?

— Ось я шукав.

— І я.

— І я шукав.

— Та ти-ж далеко не ходив, — за кущ пішов, постояв, а зараз каже, що шукав.

— Та й ти, коли на те уже пішло, і ти далеко не ходив. Ти навіть під кущем заснув!

Він. Брати мої, — тропа!

— Яка тропа? Тобі приснилось, може?

— Нашо даремно нас підвів з землі? Я встав, — мовляв, якесь там диво сталося: кільком убили звіря, або козу піймали у тенета.

— І я чекав якогось дива...

— І я чекав.

Він. Брати мої, — тропа! З цього страшного лісу, де вічна ніч стоїть, вона веде у день рожевий, вона веде до сонця! Брати мої, до сонця!

— Сусіде, ти бачив сонце?

— Ні, але мені казали, що сонце єсть.

— А я в-ві сні його колись угледів, — сяє!

— А я раз зліз на дерево високе, а вітер як хитне гілля дерев, мені у очі так і вдарив промінь. Я-б, може, і осліп, так баба чимсь мені присипала обидва ока, і все пройшло.

Він. Що кажеш ти? Я бачив сонце і дививсь на його. Очам воно дає єдину втіху. Ходімо-ж ми назустріч джерелу утіхи!

— Ти сам іди, а ми і тут свій вік як небудь доживем.

— На те живем, щоб вік дожити.

— До сонця кличеш ти, — для нас дорога це далека, а от як з лісу вийдеш ти і день ясний угледиш, вернись до нас та й нам роскажеш. А то ми чуєм: день, та день, а де він — нам ніхто не скаже.

Він. Брати мої! Зоря зійшла над нами!

— Яка зоря? Він божевільний зовсім!

(Дивляться вгору).

- Ніякої зорі.
- І я не бачу.
- І я.
- І я.

Він. Заблісла нам мета в тумані. З метою жить не те, що без мети. Мета знімає з плеч вагу велику і крила нам легкі дає. Сліпі з метою йдуть, як зрячі.

— Постійте: чому це він усе говорить? Тут є старші від його.

Молоді голоси: Нехай! нехай! Слова його, як струмень, ллються.

— Вони дають якусь надію.
— Вони на серце падають.
— Вони здіймають гніт з душі: мені немов би легше стало.

- І мені.
- І мені.

Він. І я вас поведу до світлої мети: тропа веде до неї. Що тут тропа лежить, про це я знов ще змалку. Мені казав один мандрівець, що той, хто в-перве йшов по ній, щоб не згубити її, ішов і сіяв мак червоний! І я дві квітки сам знайшов.

— Знайшов?! А ну, квітки нам покажи.
— Про мак давно ми чули.
— Ти-б нам квітки приніс та показав, щоб ми могли пойняти віри.
— Про мак, звичайно, всі ми чули.
— То та тропа хіба лежить в долині? вона по горах в'ється!!

— То, може, ця тропа й на гори вийде.

— А, може, й так.

— Ти мак нам покажи!

— Еге, ти мак нам покажи!

Він. Ось мак! ось мак! Я заховав його на грудях. (*Виймає дві квітки маку*).

— Дивіться: мак! їй-Богу, мак . . .

— Справді, мак?

(*Всі оточують його*).

— Або я сплю, або квітки я бачу.

— А дайте: гляну я.

— Постій! не всім же зразу.

— Який великий!

— Який червоний!

— Як кров.

— Як кров.

— Як кров.

— Та це не мак, — це кров його.

— І пахне кров'ю.

(*Тиша*).

— А ось на боці теж. Ось гляньте на сорочку!

— Це знову кров.

— А ну! (*бере рукою і знімає*). Знімається!
Пелюстки маку! Третя квітка!

— Це та тропа!

— Постійте! що ви ?!

— Це та тропа!

— А гляньте, квіти свіжі.

— Мені здається, що вони зів'ялі.

— Свіжі, свіжі!

- 2227974
- Живі, живі!
 - Ми підем з ночі.
 - Ми вийдем з лісу.
 - Ми вгледим ранок.
 - Ми вгледим сонце.
 - Ми вгледим день.
 - Ми вийдем з лісу.
 - Та що це ви?! Куди іти?! Хіба забули ви, як важко йти, як страшно.

Він. Я поведу вас, я йтиму перший. Ви візьмете кілки, а я розкрию груди і вільними руками терни колючі буду розгортать. Там день, близкучий день я бачу, і ви, ви всі мене не зможете спинити.

— Я вже старий і вже гаразд не бачу, — він справді дужий, молодий?

— Погляньте, як у його очі блискають, неначе в вовка.

— Якою міццю дихають слова!

— Він не злякається.

Він. Розбийте груди і серце викиньте мое голодним псам, коли я світло дня не вглежу. Коли злякались ви, я сам піду з надією за руку!

— А це ж, здається, той, що раз колись злякався барсука? ..

— Мовчи, ти знаєш там багато!

— Хіба не бачив ти, коли він сам пішов у нетри? а перед сим хіба не чув ведмежого ти реву?

Він. Хай грім мене ударе, я впаду без крику, хай ляжуть леви на тропі, я перейду по їхніх спинах. Я не боюсь нічого.

— Який він сміливий!

— Який відважний!

— А, може, це не він, а може це другий?!

Дівч. (*підходить до нього*). Це ти? Твій вид і голос. А дай я гляну в очі... Ти не плачеш?

— Хто? він заплаче? Тобі приснилось, може?

Дівч. Ні, ні! Я бачила сама, як він вночі сьогодні плакав.

— Запорошив він, може, око.

— Упала, може, з гілки вранішня роса.

— Роса, роса, звичайно, впала.

Дівч. То так мені здалося?! Ти... не плачав?!

Він. О, коли б міг я плакати і ублагати вас слізми — покинуть ліс великий! О, коли б міг я іскрами вогняних сліз своїх цей ліс проклятий запалити і вам открыти небо!

Дівч. Адже ж ти той, що любиш так мене?

Він. Коли б я міг потоком сліз своїх невпинних з корінням вирвати дуби столітні і вам блакітний обрій показать... Я плакав-би...

— О, як він любить нас!

— Як жалує він нас...

Він. Брати мої! Зійшла зоря над нами. Заблиска нам мета. А ще недавно так — ми сном глибоким спали і вірити не вірили в ніщо. Життя було для нас повільним уміранням. Родились ми на те, щоб в той-же день почати умірати, бо смерть була для нас не гірша від життя. Тепер-же будем жити на те, щоб жити. Тепер

горіть на те, щоб дужче розгорітись. Яке велике щастя!

— Він, справді, ту тропу знайшов, що в день виводе з лісу.

Він. Я в Казку вас веду, брати мої, у Казку! Там день, там сонце золоте!..

— Так він веде нас в Казку?

— А ти не чув?! Він нас веде у Казку.

Дівч. Мені колись казали, що в казці тій живуть крилаті люде. По двоє крил у кожного і, навіть, у дитини. Я дуже хочу вгледіть Казку.

— А я останусь тут. (*Згодом*). Та ви усі хіба йдете?!

— Не знаю... я іду.

— І я.

— І я іду. Я нізащо тут не лишуся.

— І я.

— І я.

— То, може, й ми, стара, помалу підемо за ними?..

— А вже-ж... подибаєм. На старість, може, сонце вгледим.

— То всі йдемо?

Голоси: Усі, усі, усі!

Він. Світає! То ранку чистого пробивсь крізь хмари листу усміх дивний і нас, стріваючи, вітає. Привіт тобі, прекрасний ранку! За всіх братів — прийми від мене привітання. (*Вдаючись до юрби*). А, ви... вже на ногах?! Ви вже готові

йти за мною. Я бачу — все лахміття ви забрали! Покиньте все: нас ждуть там оксамити!

— Оксамити!

— Оксамити!

— Покинь!

— Покинь!

— Покиньте!

— Ні, краще все давайте в купу зложимо.

Коли-б, не дай нам, Боже, не дійшли, повернемось назад і розберем, хто що зоставив.

— Чого ми вернемось?

— У ліс вертатись знову?

— Ти божевільний!

— А, може, він сказав і правду?

— Може, й правду.

— Спитай у Його.

(Підходить до Нього).

— Скажи: невже ми можемо сюди вернутись знову?

Він. Хто в Казку йшов хоча в-ві сні солодкім, той в ліс уже не вернеться ніколи!.. Для того ліс труною, пеклом здається. Немов орел, прикутий до землі, той буде в небо рватись доти, аж доки серця не порве. Брати мої! я вас веду у Казку. Усі, усі за мною! (Він розхиляє віти і йде, за ним юрба).

ЗАВІСА.

ІІ картина.

Ліс. Удосвіта. Він. Дівчина. Юрба. Троє молодих, подібних один до другого, стоять ліворуч.

Окремі голоси з юрби:

— На дереві, що зламано вітрами, він сів з подружжям відпочити.

— І нам звелів спочить і подождать, поки надійдуть всі.

— Невже ми будемо усіх чекати? Їх сотні, тисячі іде; вони на милі розтяглися. Калік же нам за рік не дочекатись!

— Звичайно, ні. Та ми не будемо їх і ждати. Вони і так дорогу знайдуть: ми-ж слід лишаєм за собою.

— Коли-б спитать в його: як він гадає про калік.

— Не заважай йому сидіть і спочивати: він цілу ніч ламав гущавину проклятих нетрів. Він сам ходив туди, куди-б із нас ні один не пішов.

— То, може, він, а не вітри, і дерево зламав?

— Це не по-людській силі.

— А ти хіба у нього силу міряв?

— Я сам, своїми вухами сьогодні чув, як щось у лісі затріщало. Здавалося, зірвались тисячі якихсь звірів і понеслись, злякавшись, в нетри.

— То він зламав, — я в цьому певен.
— Я це й раніше знати.
— Невже зламав такого дуба? Яка-ж у його сила!
— Він демон!
— Він пророк!
— Він був, я певен в тому, був у Казці.
— Щоб так дорогу знати, то треба бути вже не раз у ній.
— Він нам не раз казав про неї і раніше.
— Невже він з Казки? Чому тоді він крил не має? У Казці всі крилаті.
— А ти хіба дививсь, чи єсть у нього крила? Коли-б він сам хотів побути в Казці, то, може-б, він давно вже полетів, але він хоче всіх нас вивести із лісу.

(Тиша).

— А ось тепер чомусь не бачу я тропи.
— Не бачиш? Як же так? А ну, приглянься краще!
— Хоч око виколи — не бачу.
— Невже тобі не видко, що на ній трава хоч і росте, а ніби чимсь прибита...
— Але-ж і праворуч і ліворуч трава прибита. Чому-ж ти думаєш, що сарни не могли ходити тут і пастись?
— Ось він іде... Ми можемо його спитати самого.
— Навіщо там питати? Ні ліворуч, ні праворуч не вів він нас ніколи.

— А все-ж спитай його, — спитати можна.
— Спитати можна.

— Підходить він, підходить... Нашо питати? нашо питати? Хіба не знає він, куди веде нас?!

— Я не казав сього, я не казав сього. Звичайно турбувати не варто. От я тепер вже відразно дорогу бачу. Так, так вона іде... он, он куди!... Аж онде-де зникає...

— Ха, ха! А ти казав, що сарни походили.

— Я не казав, я не казав... То вам почулося.

(Він іде, за ним, зігнувшись, Дівчина, щось ніби зриваючи. На-пів склонившиесь, поривчасто ступає юрба. Рухи, убрання, навіть обличчя майже однакові).

Він (іде). Якась година пройде, і майже всі зберуться тут до гурту. Тоді роскажете, що з ким в дорозі сталося, хто був відважніший від інших, хто духом падав. Умерлих словом щирим пом'янем, без смутку довгого і зайвих сліз. Не нам, мої соколи, плакать і віддавати себе під дощ безсилих сліз. Хай ті старі, що ззаду йдуть за нами, на цілий ліс голосять. Для їх в житті нічого не осталося крім жалю. А ми, ми будемо іти вперед і грудьми дужими дорогу пробивать для себе, для онуків. О, не хиліть голів журливо,угледівши на стежці труп, труп брата або друга. Де жертви, там і перемога!

— Він знає все.

— Він баче все.

- Він пророк.
— З ним Бог говоре.
— Він буде в Казці королем.
— Він, може, й є король і тільки зняв корону.

(В сей момент підходить Дівчина до його з вінком з червоних маків. Він стає праворуч).

Дівч. Прекрасний мій, улюблений! Дозволь мені надіть на голову твою вінок з червоних маків. Нечутно я ходила за тобою і мак збирала в травах. Він так горить, як кров твоя вогняна. (Кладе йому на голову вінок).

Він. Отут поправ. Щось ніби в голову вп'ялося кігтями.

Дівч. То, мабуть, терен. Найбільше він до маку підійшов. У терна кучері такі-ж, як і у тебе.

- Погляньте, — він в короні!
— Я вам казав, що він король.
— А я давно корону в його запримітив.
— Вона з живих квіток!
— Не з золота, не з срібла.
— Не з каменю морського.

(Тиша).

- Я бачу лист терновий у короні.
— Терновий лист?! Навіщо терен здався?
— Поранити колючки можуть.
— Нате, щоб квіти не зів'яли . . .
— Він король.

- Він пророк.
- З ним Бог говоре.
- Він нас веде у Казку.

(Народ усе надходить. Підходять, знімають з плеч торби, сідають, стоять, слухають. У всіх обличчя, як у прочан).

- О, Боже мій! із лісу, що давив нас, що небо чисте застилав, ми вийдем на-останку!..
- Ми вгледимо блакіть небесну.
- Ми вгледимо проміння сонця.
- Надивимось на світ Господній.
- Життю всю душу віддамо.
- Як солодко віддати душу!
- Як радісно умерти в щасті!
- Як радісно згоріти в ньому!

Він. О, радісно! — сказав ти правду. Коли у тебе сил остануться краплини, візьми і кинь в них іскри серця: нехай горять! Вогонь тобі осяє цілий світ, зогріє все в твоїй душі холодній, і ти на мить одну таке зазнаєш щастя, якого ти не зміг зазнати — за все життя своє нудне і сіре.

- Правда.
- Правда.
- Правда.
- Я горю.
- І я горю.

(Дівочі голоси): І я горю. Душа моя, що мерзла в холоді життя, немов отала і з-під снігів її пробились трави.

- В моїй душі квітки неначе розцвіли.

— В моїй — пташки зашебетали.

— А у моїй замаяли мов крила. От я іду, а в грудях щось літає. Я серце, думала, — коли прислухалась — не серце; насилу догадалась.

Він. Згоріть — в житті — єдине щастя! І ми всі горимо, як факели вогняні. Погляньте навколо! Хіба не бачите, що стало вже ясніше, що ніч страшна боїться нас і гине. То наші душі і серця горять і ніч осяють собою. Хай з нас хто-небудь догорить і згасне: йому позаздре небо! Бо він згорить щасливий. І уміраючи і догоряючи, він буде знати, що може через рік в цім лісі хтось, блукаючи, угаде труп його зотлілий і скликне радісно: „О, брате мій! ти йшов на те, щоб у огні згоріти, ти йшов на те, щоб влити віру в мене; сказати, що і ти ішов, що тут, де ти погас, лежить дорога з лісу. О, брате мій, ти не погас, — ти і тепер гориш, як стовп вогняний, ти і тепер показуєш дорогу. О, брате мій! прийми-ж уклін від мене! Нехай ім'я твоє не сходе з уст людських во-віки“. Так скаже той, хто заблудив у лісі, так скаже той, хто стратив віру і знайшов. Брати мої! хто келих чистого життя не розливав поволі, а випив зразу, — хоч навіть і упав, той не умре во-віки, той все віддав життю, що міг віддати.

— Учителю! що нам робити? Ось жінка плаче: її дитина захворіла і умерла. Ніяк її тепер розважити не можем.

(*Ведуть під руки жінку*).

Жінка. Я найдорожче stratiла в житті. Я stratiла свою дитину. Мені нічого вже не треба:

моя душа за вік намучилась украй і смерть була-б для неї сном солодким, аж Бог мені утіху чисту дав, — Він дав мені синочка. (*Плаче*). Для його і пішла я за тобою. Я думала: піду, піду і понесу дитя своє під чисте небо. Нехай угледе світ і сонце. Любила я і не злякалася ні терну, ні дороги. Йому найбільше я хотіла дати. І я... я стратила його в дорозі.

Він. Утішся, мати! Не ти одна, — ми всі його згубили, його ми всі дорозі в жертву принесли. Ти-ж стратила найбільше. Ти в жертву принесла єдину втіху. Чолом тобі від нас! Прийми ти, мати-страднице, від нас уклін найнижчий. (*До всіх*). Брати мої! раз діти умірають, то ми вже близько біля Казки!.. Ось ще ясніше стане, а там і сонце заблищить і задзвенять пісні вітання. Брати мої! утіште матір хвору, візьміть її під руки і ведіть. Утіште її, сестри...

(*Тиша*).

Він. Тепер пов'ється стежка вгору. Далека путь, закидана камінням. Немов хтось не хотів, щоб люде йшли у світле царство дня і по дорозі скрізь розкидав гострий камінь. Але угору!

— Угору!

— Угору!

— В царство дня.

Він. Угору, браття! Аж там десь на верхів'ї ми сядем відпочити і відти вгледимо на сотні миль цей ліс великий; побачимо, в якім напрямку йшли ми і де раніш блудили без дороги. Не кожний з вас угледіть зможе, але я тим вкажу: на сотні миль у мене бачуть очі.

- На сотні миль у його очі бачуть.
— На сотні.
— Крізь ліс у його очі бачуть.
— Який би ліс густий не був?!
— ГоряТЬ у його очі.
— ГоряТЬ.
— Страшні вони: як стріли ранять.
— Учора тигр хотів уже накинутись на його, а він блиснув очима, і звірь, як ранений, поповз у корчах в нетри.
- Я бачив, як очима він сьогодні барса прикував: до ніг його припав страшений барс і так лежав хвилину, мов зомлілий.

Він. А хто хотів би ліворуч узяти, то, за гілля хапаючись, ще не доходячи верхівля, углядіти вже міг би відблиск Казки.

- А Казка-ж де?
— Хіба в долині Казка?
Він. А Казка... Казка — вище...
(Тиша).

Він. А хто-б хотів углядіти її блискучу браму, хай духом зробиться міцний, як криця. Злякатися — упасти в кручу і розбитись.

Хлопчик: Хіба в дорозі нам ще кручі будуть?!

Він. О так, моя дитино! Великі кручі і яри, і камені нас ждуть. Вітри і вихори літають там і жертв своїх шукають і раді кожного звалить в безодні чорні, — але ви сміливо підставте груди, відкриті груди: нема міцніш нічого в світі, як вони відкриті. Ламаються списи об них і кулі плащуться безсило.

(Тиша).

Він. Страшні потоки ми зустрінем.

Юнак. Я перший перейду потік.

Другий. А як потонеш?

Перший. Як потону, життям своїм життя другого урятую.

Він. Брати мої! де жертви, там і перемога, і всі ви знаєте, що нас чекають жертви.

— Ми знаємо.

— Ми всі на їх готові.

— Гаряча кров зогріє нас в дорозі.

— Гаряча кров напоє нас в дорозі.

— Гаряча кров в собі відіб'є нам проміння

Казки.

Він. Гаряча кров, брати мої орли, посів мак на пройденій тропі. Той мак довіку не зів'яне, і кожний, хто піти захоче в Казку, ітиме доти, аж доки цвіту стане! Я вірю вам, я вірю в вашу силу! Коли-ж її у вас не стане і йти не зможете ви далі, скажить мені, — я гори розстелю, і ви по рівному за мною підете тоді.

— Він гори нам розстелить.

— Ми гір не боїмось.

— Несуть нас крила.

Він. Брати мої! За мною-ж! вище! далі!

(*Він іде. За ним, співаючи щось молитовне, ідуть десятки, сотні.*)

Завіса поволі спускається.

III картина.

Ліс. Великі скелі. Гірська природа.

Він. Юрба. Дівчина. Хлопчик.

(Він – сам, іде й спиняється. Гордо піднята голова, почувається сила, але помітно, як хиттається часом його постать. Сідає на камені.

Хтось іде поволі і, углядівши його, говоре):

— Ах, ти сидиш.

(Він мовчить).

— У тебе вид біліш від крейди. Ти утомився? занедужав?

Він. Ні, ні! я довго думав. Думки-ж – вампіри: із мозку смокчуть кров і через те блідий і вид у мене, може. (Встає). Недавно я боровсь з ведмедем. Єдина мить і я лежав би на землі, розірваний на шмаття. Єдина мить!.. Я подолав ведмедя. Але... єдина мить...

— І можеш думати ти, що він би міг тебе роздерти?

Він. Все може бути.

— Ах, що ти кажеш, що ти кажеш! Мене твої слова косою підтинають... тебе ніхто не подолає.

Він. О, так, — ніхто! (*Тиша*). Скажи, я так тебе питаю, — скажи, ну, як тобі здається? — коли ми вийдем з лісу? коли ми ввійдем в Казку? Тринадцять днів ми пущами йдемо, а ліс не рідшає.

— Коли ми вийдем з лісу?!... у мене ти питаш?!

Він. У тебе, так, у тебе. Скажи, ну, як тобі здається?

— А ти (*встає*), а ти хіба не знаєш?

Він. Я? Я... знаю я, я знаю, ну, а ти?

— На що тобі мене питати? Раніш ти не питав нікого. Ти вів нас, а ми йшли і вірили тобі.

Він. А ти тепер не віриш?

— Я не кажу сього, але мені немов хтось камінь наложив на плечі. Я далі йти уже не можу. Я упаду, я падаю... Я ляжу, я стомився... (*Лягає*).

Він. О, брате мій! Устань і вірь: не зайде сонце ще за гори, як ми угледим Казку.

— Сьогодні будем в Казці? Сьогодні?! (*Підвідиться і знову опускається*). Ні, я полежу трохи, я стомився. (*Падає біля його ніг*).

Він (*зхоплюється, швидко підходить до дерева, обходить його кругом і оглядає усе навколо*). Ми вчора тут були! Це дерево я бачив!

— Що ти сказав?

Він. Нічого... то так... я сам собі.

— Так важко... Я засну... Коли ви будете іти, мене лишіть! Я мушу відпочити, — я вас догнати встигну.

(Дівчина і хтось з нею ідуть байдаро).

Дівч. А ти, мій соколе, мене чекаєш? Яка я рада!...

— (Весело): Вона усе мене питала, чому врівні з тобою йти не може...

(Дівчина приглядається до Його, потім кладе йому руку на чоло).

Дівч. Чого ти так замислився і наче засмутився?

Він. Я змучився... ішов... боровся... Я подумав... ах, я подумав...

Дівч. Ти змучився?

— Ти змучився...

(Тиша).

Він. Скажи мені... скажи мені... учора ми... учора тут ми не були?

— Дріжть у його голос...

Дівч. Чого твій голос так дріжить? Ти, може, хворий?

Він. Учора тут ми не були?

Дівч. Ти, може, був, а я прийшла сюди сьогодні тільки.

Він. Ти дерева цього не бачила ніколи?

Дівч. Не бачила ніколи.

Він. То, значить, так мені здалося... Ми далі ідемо?!...

Дівч. А ти... а ти... ти думав, що не...
далі?

Він. Ні, ні... Я так і думав... і думав так,
що далі.

— (З долу, недужим голосом). У мене він
питав: коли ми дійдем в Казку? Слова його
мене, як стріли, підтяли. Я з місця встать не
можу.

— Питав?!..

Дівч. Хіба не знаєш ти? Ти заблудив? Ти
збився з дороги?

— А де його корона?..

Він. Корона де?.. Не знаю. Я, може, в нетрах
загубив її.

— Він загубив корону.

— (З долу): А я... її й не пам'ятаю.

— Скажи, коли ми будем в Казці? Ти-ж був,
ти-ж знаєш.

Він. Я знаю... був... я знаю...

— Ну, так кажи, — чого-ж мовчиш?..

Він. Мені здається...

— Ви чуєте, як у його голос дріжить? Ви
бачите, як жахливо у його бігають очі... Він
не знає... Йому здається...

Він. Мені здається, що ми сьогодні будем.

— Скажи, коли ми будем в Казці?

Він. Принаймні... мені здається, що сьогодні.

— Йому здавалось і раніше... Хе, хе, хе!

Він (встає). Хто смів тут зараз засміятись?
Чий голос тут мені над ухом продзвенів? Комар

чи що хотів мене злякати сміхом? Я грому не боюсь! Ти чуєш?.. (*Тиша*). І смерть... останній мій тріумф на світі!..

— (*Той, що лежав, підводиться*). — Я не казав нічого. То ти спитав у мене, чи скоро ми у казку дійдем, — я відповів тобі, що я не знаю. Хіба я можу знати? Я тільки йду і сам не знаю — як іду. Мене несуть немов великі крила.

— І я нічого не казав. Твій голос задріжав, я усміхнувсь несамохіть.

Він. Коли несеш ти жертву Богові, не личить усміхатись.

Дівч. Він усміхнувся мимоволі — прости йому.
(*Здалека чути співи молитовні*).

— Ідуть, надходять... Ходім назустріч їм.

— Ми їм роскажем те, що чули. (*До дівчини*): А ти останешся?

Дівч. Я... останусь.

(*Двоє ідуть ліворуч і чути їх далекий сміх*).

Він. Хто засміявсь?

Дівч. Ніхто, ніхто... то так тобі почулось.

Він. Ні, ні! я чув, що хтось сміявсь злорадно.

Дівч. То так тобі, соколе мій, почулось.

Він (*проводе рукою по голові, зітхає*).

Дівч. Ти зітхаєш? Ну, заспокойсь, ну, усміхнись, ну, глянь мені у очі... А може ти того сумуєш, що загубив свою корону?!.. Не сумуй... Я знов сплету тобі вінок із маку. (*Іде, зриває квітки і сідає біля його ніг*).

Він. Ти знаєш, що мені здалось? Мені здалось, що ми йдемо, йдемо вперед і знов верта-

ємось туди, відкіль і вийшли. (*Тиша*). Ні, ні, зовсім не те мені здалося. (*Тиша*). Мені здалось, що я себе дурманом обпоїв. Ні, знов не те... (*Тиша*). Немов усі, що йдуть за мною, не ідуть... (*тиша*). Немов усі сміються тільки з мене...

Дівч. О, мій улюблений! хто сміє насміхатись?!..

Він. Ні, я не те хотів сказати... Мені здалось, немов уся юрба іде за мною, щоб подивитися на мене, як на чудо. І це — не так, і це... не так... Ну, зрозумій... Мені здалось, що я лежу і сплю, мені-ж якийсь солодкий сниться сон. І ось тепер, і ось тепер мені усе єдиним сном здається.

Дівч. Я й досі не сплела вінка тобі, — ламаються квітки. Пелюстки облітають, а стебла все ламаються.

Він. Це справді сон солодкий. Невже-б то я, слабий, найслабший від усіх, міг повести усю юрбу із лісу?.. Невже-б я зміг, я-б перший зміг іти і розривати терни колючи?! Невже-б я міг, як стрілами, очима ранити і тигра й лева?.. Не вірю я. Це сон усе!.. (*Тиша*). Не знаю, може і не сон, а тільки я слабий... найслабший...

Дівч. Ти плачеш? Плачеш?! (*Кидає квітки*). У тебе слізози?

Він. Ні, ні; це так...

Дівч. (*гордо*). Устань і вислухай мене. Я, може, більш цього ніколи вже казать не стану... Ти вів юрбу... Ти розривав кущі тірнові. Ти зламував дуби столітні, ти з левами поводивсь, як із псами. Ти вів нас в світлу Казку. Ти нам

пророкував, і ми в словах твоїх пророчих у той же впевнювались день. Ти був найдужчий від усіх. Ти не боявся ні грому, ні вітрів, і блискавки безсило падали, б'ючись об мідь грудей твоїх нелюдських. Я більш нічого не скажу. (*Чути далекі співи*). Я йду назустріч сестрам і братам. Вони вітають ранок. Ранок! ти засвітив його і сам безсило погасаєш! (*Іде назустріч співам*).

Він сидить замислений і слухає співи. Співи згодом стихають і розтинається сміх. Прислухається, встає. Поволі в йому прохидається сила, він виростає, гордо відхиливши голову назад, стоїть і жде. — Регіт наближається і юрба ввалиється на сцену. У одного на високому кілку Його корона. Юрба угледівши Його, спиняється і мовкне. Опускається кілок з короною. Страшні обличчя ховаються. Де-кілька хвилин — тиша).

— (Ззаду, тихо): Учителю! нам сказали, що ти з дороги збився. (*Легкий сміх, гудіння*).

— Нам сказали, що ти не знаєш, куди іти.

— Нам сказали, що ти згубив корону. Ми знайшли.

— Нам сказали, що королем не був ти зроду.

— Нам сказали, що ми не вийдем з лісу!..

Він. Хто вам сказав? Хай вийдуть ті і ще раз скажуть.

(*Тиша*).

— Я не казав.

— І я.

— І я, хоч забожусь, і слова не казав такого.

Він (*підвищеним голосом*). Хто смів казать в той ранок чистий, коли ось-ось ми вгледим браму Казки? Хто смів (*кричить*) цей ранок затуманить?

(*Юрба одступає, згорблюється, стає сірою*).

Він. Я вам знайшов дорогу, я вів вас в Казку світлу, я вів вас з ночі в день і от, коли пройшли ми сотні миль, коли підходим ми до Казки (*кричить*), коли я ввесь в крові і ранах, — ви смієтесь!? Брати! у мене слози!

— Він плаче?

— Він плаче...

— Він плаче! ха, ха, ха!

(*Юрба наступає, випливають знов страшні обличчя*).

— (Сміх). Ха, ха! ха, ха! ха, ха!

Він (*по тиші*). Так ви не люде, а страховиша якісь?! Я вас... боюсь!..

— Він нас боїться, а ми ішли за ним! ха, ха ха, ха!

— Хто йшов? Принаймні я не йшов.

— І я не йшов.

— І я.

— І я.

Він. Так ви не йшли за мною? Ні? Так я не вів вас?! Ні?!! Я божевільний?!

— А ти... ти думав, що ішли? ха, ха, ха, ха!

(*Регіт. Підіймають кілок з короною і вертають ним*).

— Ха, ха! Король! А ти і досі думаєш, що ти король?!

Він. Хто... думає?

— Уже-ж не ми.

— Ха, ха!

— Уже-ж не ми!

Він. Так ви не йшли за мною? Я вас не вів нікуди?

— Ти ще питаєш нас?

— Ха, ха!

— Та годі з ним балакати! Назад! Рушаймо на домівку.

— Ходімо навпростець! Ось я дорогу знаю.

— Ні, краще я...

— Давайте я попереду піду! За півгодини доведу вас.

— Ось він нехай попереду іде... ось... він.

(На людину, подібну до горіли, надівають вінок).

— Король! король! От так король!

— Ведмідь злякається такого короля!

— Ха, ха, ха!

Він. Страховища! хтό-ж ви? Ви привиди?

— Ми привиди?

— Ми привиди? Хто привиди?

— Ти привид сам!

(Кидають каміння, дрючки. Хтось з дівчат в юрбі голосно скрикує. На сцені робиться темно, юрба зникає, потім поволі яснішає. Він лежить і стогне).

Він. Розбили голову... розбили голову...

Я уміраю... я уміраю...

— (Дитячий голос згори): Хто там?

Він. Я уміраю... я умру...
(Сходить з гори хлопчик років 10, в білім убранні).

Хлопч. Ти хто такий?

Він (мовчить).

Хлопч. Ти хто такий? Ти впав? розбився?

Він (мовчить).

(Хлопчик підвоже йому голову).

Він. Це привид знову?!

Хлопч. Я — хлопчик!

Він. Чого ти тут? Як міг зайти в такі ти нетри?

Хлопч. Я був тут на ~~узлісся~~, коли — твій стогін чую. От я й пішов на голос.

Він. Ти на ~~узлісся~~ був? Ти кажеш — на ~~узлісся~~?.. Що ти кажеш?..

Хлопч. Із Казки я прийшов, щоб тут зірвати папороть розквітлу. Тут на ~~узлісся~~ що-дня розквітлу папороть знаходять, а іноді цвіте їх сила! Тоді весь ліс здається в золотім вінку.

Він. Тут Казка, кажеш ти?!

Хлопч. За лісом зараз Казка.

Він. Тут ліс кінчається?

Хлопь. Кінчається тут зараз.

Він. За лісом — сонце?

Хлопч. Сонце. У Казці завжди сонце.

Він. Сонце!!.. Не вірю я, — ти привид!

Хлопч. Ну, глянь: я гілку відхилю, і ти дорогу вгледиш.

Хлопчик (відхиляє гілку, і цілий поток сонячного проміння ллеться через просвіт і вривається на сцену).

Хлопч. Ти бачив браму Казки? У золоті вона горіла.

Він. Так я не помилявся?!.. Так я їх добре в Казку вів? Ми швидко будемо у Казці!! (*Гукає, але голос його ледве чути*): Люде! Люде! Брати мої! я вас довів! Ще два-три кроки! Люде! Люде! Люде!..

Хлопч. Твого вже голосу ніхто почутъ не зможе.

(Робиться темно).

ЗАВІСА.

~~~~~  
Замовляти у автора: Praha, XIV.  
Za Zel. Liškou  
~~~~~